

Szikszai Mária

Egy szerzetesi közösség tagjainak fényképezési gyakorlata

A néprajzkutatók már régen felismerték, hogy a fényképek hasznosítása a kultúrakutatás során kettős természetű lehet. Egyrészt fontos lehet a kutatómunka dokumentálásának folyamatában, másrészt a fénykép maga nemcsak illusztrációja lehet egy-egy tudományos munkának, hanem a tárgya is. Tudományos cikkek sora született arról, hogy miként használták a fényképet a hagyományos kultúrákban.¹ Módszereit illetően ezen tanulságok nyomán indult el az a vizsgálat is, amelynek eredményeit a jelen tanulmány foglalja össze. A vizsgált közösség azonban más természetű: itt nem a paraszti társadalom, hanem egy szerzetesi közösség tagjainak fényképezési gyakorlata a vizsgálat tárgya. Megközelítésként részben a fotóelemzés, részben a történeti antropológia szempontjai kínálkoztak céljaim eléréséhez, nevezetesen megkísérelni betekinteni egy személy életébe pár fennmaradt fénykép és ezt kiegészítő írásos feljegyzés segítségével.

A történeti antropológiai vizsgálatok az antropológia kidolgozott kvantitatív eszközeit alkalmazzák a múltbeli világok feltárására. Mondhatni új terepet kerestek ezzel az antropológusok: immár nem térben utaztak el az idegen kultúrák, a másság megértése céljából, hanem időben tették az utazásukat, irattárakban, levéltárakban kutatva a hamisítatlan másság után. Az első időszakban az alsóbb társadalmi rétegeket célozták, hiszen ők voltak azok, akik nem kerültek be a nagy diskurzus generálta összképbe, a makrotörténelmi áttekintésekbe. Később azonban ezt a kört kiterjesztették más társadalmi rétegek vizsgálatára is.

A tanulmány egy Ferenc-rendi szerzetes ábrázoló fényképsorozatot elemez. A teljes gyűjteményt 351 fotónegatív alkotja, ezeket 31 papírsomagba rendezve tárolták. A csomagokon kézírással megjelölt témák vagy helyszínek, pár esetben évszám olvasható. A megjelölt helyszínek ferences kolostorok: Dés, Déva, Máriaradna, Kaplony. A fotók egy részének szerzőjeként P. Kassay Kelemen sejtem, másik részét a kaplonyi adatközlők állítása szerint P. Szabó Dömjén² készítette Kaplonyban. Mindketten feltűnnek a fotókon. A negatívok digitalizálására 2014-ben került sor.³

Szikszai Mária – egyetemi adjunktus, BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, szikszaimaria@yahoo.com

¹ Lásd Kunt Ernő: *Néprajz és fotó-antropológia. Vizuális antropológiai jegyzetek paraszti használatú fényképekről.* Ethnographia XCVIII(1987); Kunt, Ernő: *Fotoantropológia. Fényképezés és kultúrakutatás.* Árkádiusz Kiadó, Miskolc–Bp. 1995; Bán András – Biczó Gábor: *Kutató tekintet. Képalírás egy talált fotográfiahoz.* Magyar Lettre Internationale 38. sz. (Ősz). 2000 <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre38/ban.htm>; *Családi album. Vizuális antropológiai szövegyűjtemény* I. Szerk. R. Nagy József. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2000; Szalma Anna-Mária: *A fénykép a mindennapi életben. Fényképkorpuszok antropológiai elemzése.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2014 és mások.

² Szabó Lajos Dömjén 1901-ben született Zetelakán, és 1998-ban hunyt el Kaplonyban. 1948–1951 között kaplonyi plébános volt, majd ugyanott szolgált káplánként, hitoktatóként 1957–1998 között.

³ A negatívokat a Kriza János Néprajzi Társaság munkatársa, Nagy Ákos digitalizálta.

Külön érdekesség, hogy a 31 csomagból három csomag üvegnegatívokat is tartalmaz, összesen 22 felvételt. Az üvegnegatívokat tartalmazó dobozok közül a két nagyobbikba a negatívok tetejére egy összehajtogatott, magyar nyelvű, kettészakított újságlapot tettek, nyilván azzal a szándékkal, hogy megakadályozzák az üveglemezek mozgását és károsodását. Az egyik kettészakított és összehajtogatott újság cikkéből kiderül az is, hogy mikor végezték el ezt a csomagolási műveletet: egyik újságcikk 1976-ból származik. A 351 filmnegatív közül 175 készült Déván, 50 Désen, 5 Máriaradnán, 102 Kaplonyhoz köthető.

Aki kis csomagokba rendszerezte a negatívokat, egységes eljárást érvényesített: a filmnegatívokat tematikusan csomagolta papírba, a csomagokra pedig kézzel ráírta a tematikát. Olykor településnevet (Dés, Déva, Kaplony, Kőhalom, Zetelaka, Máriaradna), néhány esetben az évszámot, és párszor a személyek keresztnévét adta címnek. Kevesebb esetben írt rá olyan általánosabb címkét, mint *kirándulás* vagy *különböző*.

A gyűjteményből kiválasztottam azokat a fotókat, amelyeken P. Kassay Kelemen láthatjuk, és a továbbiakban ezeket mutatom be. Összesen 15 negatívon és egy elkészített foton jelenik meg az alakja. Ebből egy esetben üvegnegatívra készült felvételen látható P. Kassay Kelemen.

A vizsgált fényképeket tehát ferences szerzetesek készítették. Ez a körülmény különösen fontos, hiszen tudjuk, hogy a fénykép készítőjének kultúrája, szocializációja, iskolázottsága, társadalmi helye mind-mind nagyban befolyásolja azt, hogy hogyan készítenek majd fényképet, azaz „nemcsak világképük, de a fényképük is különböző”⁴ lesz. Fontosnak tartom azt is kiemelni, ebben is Kunt Ernővel érve egyet, hogy a fényképek vizsgálatát segítheti más információs csatornákkal való kiegészítés. Az általa megnevezett fényképkategorizációt is hasznosítottam.⁵ Kérdéseim a következők: hogyan olvashatók ezek a fotók, amennyiben nem maradt fent keletkezésükkel, készítőjükkel kapcsolatban túl sok információ? Hogyan egészítik ki a képen szereplők világáról alkotott elképzeléseinket a fényképeken felfedezhető apró kis részletek, jelek? Miközben tudatában vagyunk annak, hogy a fénykép csupán a pillanatot ragadja meg, és mint ilyen igen kevés ahhoz, hogy rendszeres betekintést adjon a személyek életébe, mégis mit tudhatunk meg a készítőjükről, a készítés körülményeiről, a képen szereplő személyek világáról, kultúrájáról?

Mielőtt azonban megnéznénk a fényképet, lássuk, mit dokumentáltak a korabeli egyházi iratok P. Kassay Kelemen kaplonyi tevékenységére vonatkozóan.

P. Kassay Kelemen 1927 augusztusában került Kaplonyba Mészáros Dorotheusszal együtt, és ekkor vette át a plébánia vezetését. A következő években olykor új segédlelkész dolgozott mellette, ő azonban 1933-ig maradt plébános.

Már a következő hónapi bejegyzés arról tájékoztat, hogy az iskolai oktatás elkezdődött, és ezt követően rögtön jelzi P. Kassay Kelemen első jelentős kezdeményezését: javaslatot tett

⁴ Kunt Ernő: *Nép-rajz és fotó-antropológia. Vizuális antropológiai jegyzetek paraszti használatú fényképekről*. Ethnographia XCVIII(1987). 10.

⁵ Kategóriái a következők: 1. az egyént valamilyen – általában saját számára előnyös – helyzetben azonosító képek, 2. az egyént, az egyéni életutat vagy a család fontosabb fordulóit, ünnepeit dokumentáló fényképek, 3. az egyének társadalmi státusának erősödését, elismerését deklaráló (pl. iskolás tablók, katonaképek, nyugdíjba vonuláskor készített) fényképek, 4. olyan fényképek, amelyek arról tanúskodhatnak, azt deklarálják, hogy a tulajdonosok valamelyik családi, rokon, szakmai stb. közösség szorosan integrált tagjai, 5. olyan fényképek, amelyek időlegesen vagy véglegesen távol lévő személyt helyettesítenek, illetve emlékeztetnek rá, 6. olyan fényképek, amelyek valamilyen személyes természetű okból kellemes érzéseket keltenek a használóban, emlékeztetik. Kunt Ernő: *Nép-rajz és fotó-antropológia. Vizuális antropológiai jegyzetek paraszti használatú fényképekről*. Ethnographia XCVIII(1987). 15.

egy tejszövetkezet létesítésére.⁶ Az ötletét felkarolták, és ugyanazon év novemberére már el is indult a tejfeldolgozó üzem.⁷ Gajdos Vince visszatekintő feljegyzésében nem hiába említi tehát a P. Kassay Kelemen szervezőképességét: P. Kassay Kelemen alig egy hónapnyi kaplonyi szolgálat után olyan gazdasági kezdeményezéssel állt elő, amely a helyiek munkáját megkönnyítette, és jövedelmet is biztosított nekik.

De nemcsak a gazdasági életben hozott újításokat. Az ő idejéből említik a bejegyzések a körmenetek kérdésének rendezését. A körmeneteket a bejegyzés írója úgy határozza meg, mint a belső nyugalom külső megnyilvánulását. Eddig a pillanatig a nép tömegként vett részt a körmenetekben, írja, de P. Kassay Kelemen bevezette a körmenetek rendjét, és ezzel elejét vette a tolongásnak.⁸

Egy másik jelenség, amit később táncőrületnek neveztek a helybéli hatóságok, P. Kassay Kelemen érkezése előtt nem sokkal válik problémává a faluban és a plébánosságának első éveit igencsak meghatározta. A *Historia Domus* oldalain először 1927. áprilisi hónapra vonatkozóan jelenik meg egy bejegyzés, amely szerint a fiatal legények szüleiktől lopott búza árából táncos mulatságokat szerveztek. Az eset akár fiatalok csínytevésének is tűnhetett.⁹ 1927 áprilisában még úgy vélték, hogy az a néhány szülői értekezlet és templomi beszéd megoldja a problémát, ám nem így történt. P. Kassay Kelemen 1927 augusztusában érkezett oda. Akkor vette át a kaplonyi plébánia irányítását, amikor a táncőrületnek nevezett jelenség épp kibontakozóban volt.

A jelenség kapcsán komoly levelezés bontakozott ki a kaplonyi plébánia és az egyházi előljárók, valamint később az egyháztanács és a világi előljárók között, illetve egyháztanácsai gyűléseken is szó esett erről. A *Historia Domus* feljegyzéseiből, a levelezésből és a jegyzőkönyvekből tudjuk rekonstruálni a történeteket.

A kerületi esperes azt javasolta, hogy a főszolgabíró ne adjon engedélyeket a táncos alkalmakra, illetve ha mégis adna, korai zárórát tűzzön ki.¹⁰ A levelet a helyi plébánosnak, P. Kassay Kelemennek küldte. Nem tudjuk, hogy az esperes javaslatára a főszolgabíró lépett-e ez ügyben, ám valószínűbb, hogy nem, mert egy év múlva is gondot jelentett a fiatalok táncos alkalmakat szervező igyekezete. Ekkor már a egyháztanácsai jegyzőkönyvbe is „az elharapozódott táncőrület megakadályozásáról” írtak. Jegyzőkönyvbe vették, hogy az úgynevezett céhbálokot ezentúl meg kívánják akadályozni. Ezt a jegyzőkönyvet a káptalani helynök november 7-én hagyta jóvá. Azonban igencsak nyugtalaníthatta a kérdés a helynökök, mert még ugyanazon a napon más ügyben írt levelének a végén újabb megjegyzést tett a túlságosan sok táncmulatságról. Végül, hogy hangsúlyosabbá tegye aggodalmát, ugyancsak

⁶ „Plébános mozgalmat indít egy tejszövetkezet létesítésére. Helyiséget maga ajánl fel.” *Historia Domus*, Kaplony, 105., aláhúzás az eredetiben.

⁷ „A szükséges gépek beszerzése után szépen működik a tejszövetkezet. Tetemes pénzt hoz a házakhoz a vaj. Aztán nem kell cipelni a tejet a városba, ami nagy időmegtakarítás.” *Historia Domus*, Kaplony, 105.

⁸ „A plébánosnak gondja volt arra is, hogy a hívek belső nyugalma kifele is megnyilvánuljon. Az egyháztanácsal karöltve megállapította a *körmenetek* rendjét, mert addig mint valami juhnyáj tolongott a nép az oltáriszentség körül. Most már igazán impozáns, rendezett körmeneteket tart a nép.” *Historia Domus*, Kaplony, 105. aláhúzás az eredetiben.

⁹ „Az a rossz szokás kapott lábra, hogy a legények a szüleiktől lopott búza árából rendezgettek táncokat [...] pár szülői értekezlet és egy sorozatos templomi beszéd elejét vette egyelőre a bajnak.” *Historia Domus*, Kaplony, 105. old. A témáról más megközelítésekben már írtam Szikszai Mária: *Szövegek, képek, kultúrák. Két tanulmány a szakrális művészet és a vallásos élet területeiről*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2010. 42–44., Szikszai Mária: *Közösségek, kamaszok, kolostorok*. Korunk XXV/7(2014). 73–81.

¹⁰ „A táncmánia ellen a főszolgabíróságnál lehetne lépéseket tenni, hogy ne adjon mindig engedélyt és korai zárórát tűzzön ki.” Esperesi levél, 1928. július 19.

ezen a napon ír egy következő, immár 3 oldalas levelet is a témával kapcsolatban, amelyben ő is azt javasolja P. Kassay Kelemennek, kérje a főszolgabíró, hogy „a multságokra ne adjon engedélyt, mielőtt ntdőségedet meg nem kérdezné”.¹¹ 1929-ben a plébános az egyháztanács gyűlésén, majd a szószéken is erélyesen felemelte szavát ellene, majd kieszközölte, hogy püspöki leirat is készüljön ezzel kapcsolatban. Ez meg is történt, így a bejegyzés, és ahogy írja, a 2181/1929 számú leirat meg is tette a hatását. Ám a probléma ismét csak átmenetileg tűnt megoldottnak. Egy év múlva újra a táncos alkalmakról értekezett az egyháztanács. Ez alkalommal levelet írtak a falu világi előljáróihoz, és kérték tőlük a táncmultságok betiltását. Évi 2-3 táncos multság az, amit elfogadhatónak tartanak, és ezek is kizárólag az egyháztanács tagok jelenléte és ellenőrzése mellett történhetnek volna.¹² A község világi előljárói levélben válaszoltak. Roppant udvariasan és tiszteletteljes hangon fogalmazták meg azt, hogy lehetetlenséget kér tőlük az egyháztanács. A világiak a párválasztási gyakorlatra hivatkoztak, ugyanis szerintük tekintettel kell lenni arra, hogy a fiatal fiúk házasság előtt állnak, és nem lehet megvonni tőlük ezt a szórakozási alkalmat.¹³ A világi előljárók nehéz helyzetben voltak: nem akarták magukra haragítani az egyházi vezetőket, ezért utaltak arra, hogy a jövőben igyekezni fognak figyelembe venni a kérésüket, de hangsúlyozták, hogy csakis a világi tanács hatásköreinek fenntartása mellett. Ezen levélváltás után megszűnik a táncörületnek nevezett jelenség kapcsán folytatott hivatalos levelezés.

P. Kassay Kelemennek három évébe telt tehát az, hogy elérje, a kaplonyi fiatalok hagyjanak fel a táncmultságokkal. Persze kérdés marad, hogy vajon mi lehetett valóban az oka annak, hogy a fiatalok felhagytak a táncsal. Vajon az, hogy összefogott végül az egyházi és a világi hatóság, és a továbbiakban olyan számban állították ki a báli engedélyeket a világi hatóságok, amelyek az egyházi hatóságok szerint sem veszélyeztették az erkölcsöket? Úgy vélem, nem valószínű, hogy ez történhetett, hiszen ez esetben már első évben alább hagyott volna a táncos kedv. Inkább arra tudok gondolni, hogy kinőtt, kiházasodott az a generáció, amelyik elsőként szervezte a multságokat, és a következő generáció részéről nem mutatkozott annyira erősen az igény arra, hogy hasonló eréllyel folytassa a tevékenységet. És nem utolsósorban a történelmi fordulatok is számíthattak abban, hogy elcsitult a táncos kedv a faluban. A jelenségre akár úgy is lehet tekinteni, mint a népi kultúra intézményei, az egyre erősödő világi hatalom és az egyházi hatóságok hatáskörére vonatkozó diskurzusra, amely keretében újratárgyalják az egyes szereplők feladatait és hatásköreit. Mindenesetre P. Kassay Kelemen kaplonyi plébániai szolgálatának első három évét jelentősen meghatározta ez az eseménysorozat. A történet felelevenítése talán közelebb viszi az olvasót ahhoz a világhoz, amelyben P. Kassay Kelemen élt, és megfelelő kontextust kínál az őt ábrázoló fényképek megértéséhez.

¹¹ Egyháztanács jegyzőkönyv, Kaplony, 1929. október 13.

¹² 1930. november 21-i levél, Kaplony. Az egyháztanács képviselőinek aláírásával.

¹³ „Nagyon szívesen fogadtuk a hozzánk intézett átiratot, de minek utána ugyan ezeken a fiukon történt meg tavaly is az eset hogy tőlük akartuk megvonni a tánc multságot, akik már oljan helyzetben vannak, hogy talán mint fiatal emberek nem is fognak táncolni, mert minden nap nősülés előtt álnak, tehát, ne tessék rossz néven venni, mert ezt nem daczból sem rossz indulatból tesszük – mert hosszú vitás kérdés után és át vizsgálva ezen fiatalok eszmélyét hogy ezek mindent el fognak követni, esetleg kerülő utakon is be fogják szerezni a tánc engedélyt és végre hosszú vita után azon az állásponton helyezkedtünk, hogy most az egyszer ezeknek a fiuknak megadjuk és a jövőben feltétlenül fogunk alkalmazkodni, hogy mentül kevesebb táncmultság rendeztessék.” 1930. november 25-i levél részlete, az előljárók aláírásával.

I. kép

A fényképen (*I. kép*) P. Kassay Kelemen látható. A kép idős korában készült, valamikor 1951–1954 között Désen, a ferencesek rendházában, abban az időszakban, amikor a ferenceseket kényeszerlakhelyekre gyűjtötték össze. P. Kassay Kelemen 1951-ben Kaplonyból internálták, de nem érte meg a hazatérést. 1954-ben Désen hunyt el 77 évesen. Az időskori fotójával egyszerre további fotók készültek a Désen élő ferencesekről. A további képek azonban kizárólag csoportképek, csak ez az egy felvétel portré. A fotóra úgy tekintek mint az egyént, az egyéni életutat dokumentáló képre: az időskorú ferences pap ülő helyzetben, ünnepélyes testtartással, kezét ölében összekulcsolva, komor tekintettel néz a kamerába. Szigorú emberként írja le Gajdos Vince, és ezen a képen szigorúan néz P. Kassay Kelemen.

Egy kisebb méretű lapot ragasztottak be utólag a *Historia Domus* 1944 és 1945 közötti eseményeit leíró lapjai közé (*2. kép*), és erre került rá P. Kassay Kelemennek az az időskori fotója, amelynek a negatívja a tárgyalat negatívokkal együtt került elő.¹⁴ A lapon a fénykép körül kézzel írott szöveg olvasható P. Kassay Kelemenről, benne pár életrajzi adat. A szöveget P. Gajdos Vince¹⁵ plébános írta, ez a kézírása alapján megállapítható. A fénykép körül a következő szöveg olvasható:

„Ft. P. Kassay Kelemen. Egy későbbi felvétel, amely Désen készült a rend összegyűlése idején 1951–1964 között.¹⁶ Két ízben is hosszabb ideig helytállt az egyházközség¹⁷ élén nagy és fáradtságos munkássága az itt eltöltött időtartamával:

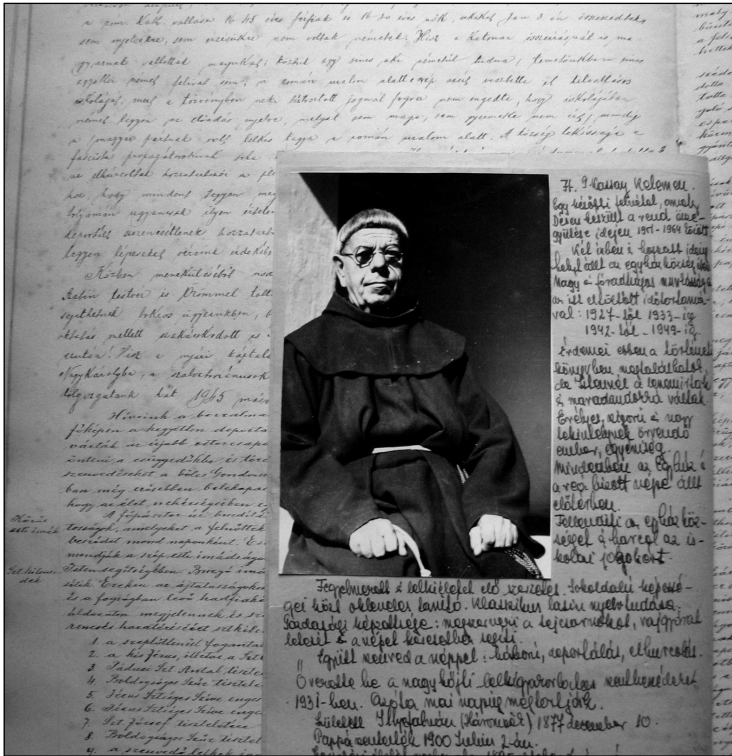
1927-től 1933-ig

¹⁴ A kép azonos az *I. képpel*.

¹⁵ P. Gajdos Vince 1966–1986 között volt Kaplony plébánosa, 1986-ban hunyt el.

¹⁶ P. Gajdos Vince hivatkozott adatát korrigálnunk kell: a kaplonyi ferenceseket 1951 augusztusában vitték el, és 1957 márciusában tért haza P. Szabó Dömjén házfőnök és plébános, valamint P. Farkas Bonaventúra segédlelkész. Ez idő alatt Valló Ferenc piarista tanár szolgált Kaplonyban, aki a ferencesek visszatérével átadta nekik a zárdát és a plébániát. Vö. *Historia Domus* 128.

¹⁷ Nyilván P. Gajdos Vince itt Kaplonyra utal.

2. kép

1942-től 1949-ig.

Érdemei ebben a történeti könyvben megtalálhatók, de Istennél a lenemírtak is maradandókká váltak. Erélyes, szigorú és nagy tekintélynek örvendő ember, egyéniség. Mindenben az egyház és a reá bízott népe állt előtérben.

Fellendíti az egyházközséget és harcol az iskolai jogokért.

Fegyelmezett lelki életet élő szerzetes. Sokoldalú képességei között okleveles tanító. Klasszikus latin nyelvtudása. Gazdasági képzettsége: megszervezi a tejcarnokot, vajgyárat létesít és a népet keresethez segíti.

Együtt szenved a néppel: háború, deportálás, elhurcolás.

Ő vezette be a nagybőjti lelkigyakorlatos szentbeszédokat 1931-ben. Azóta mai napig megtartják. Született Illyefalván (Háromszék) 1877. december 10-én.

Pappá szentelték 1900. július 2-án.

Meghalt Désen 1954. január 19-én.”¹⁸

Ez az egyetlen eddig előkerült forrás, amely személyes adatokkal szolgál P. Kassay Kelemenről.

¹⁸ Historia Domus, beragasztott lap a 118. és 119. lapok között. A tanulmányban a levelekből, jegyzőkönyvekből vagy a Historia Domusból idézett szövegeket szó szerint, változtatás nélkül adom közzé.

3. kép

A 3. kép üvegnegatívja eredeti dobozában maradt ránk, Hauff-Leonar gyártmányú, 9x12 méretű. Az előhívását feltehetően Kolozsváron végezték el, a kartondobozon ugyanis egy ovális pecsét szerepel, a pecsétben a következő felirat: *Fii lui P Kováts / Cluj / Kováts P. fiai*. A kolozsvári Kováts és fiai cég tevékenysége Bloss-Jáni Melinda kutatásai szerint 1853-tól dokumentálható, és a cég 1948-ig működött.¹⁹

Nem tudjuk, kik vannak P. Kassay Kelemen körül, sem nevük, sem a képpel kapcsolatos egyéb feljegyzés nem maradt fent, ezért csupán a képről kiolvasható részletekre hagyatkozhatunk a jelenet megfejtésének során.

A felvétel nagyon jó minőségű, a nagyításkor szépen látszanak a legapróbb részletek is. Egy kiránduláson készülhetett a kép, amelyen P. Kassay Kelemen kívül 23 személy látható. Egy erdős részen látjuk a csoportot, legtöbben ülnek a fűben, P. Kassay Kelemen és 4 fiatal nő áll az ülő csoport mögött. A csoport tagjai jókedvűek, mind kacagnak vagy mosolyognak. Ezt a fényképet nézegetve nem úgy tűnik, hogy P. Kassay Kelemen túlságosan merev és elutasító lett volna a fiatalok szórakozási alkalmával kapcsolatban.

A képen szereplő legtöbb személynek kezében étel van, épp esznek. Egyik hátsó lány egy üveget tart egy előtte ülő feje fölél, valószínűleg tréfából, a készülő fénykép kedvéért.

Középen, fején kissé félrekapott férfikalappal, babos szoknyában egy a többieknél valamivel idősebb nő ül, koránál fogva feltételezhető, hogy ő a csoport egyik vezetője. Jobb vállán szvetterféleség látszik, bal kezében egy üres üveget tart. Mindkét kezén gyűrűt hord, a jobb kezén a mutatóujján levő sötét köves gyűrű mintha találna a nyakláncával, a bal kezén

¹⁹ Bloss-Jáni Melinda: *Narratíva és reprezentáció a privát filmekben. Antropológiai vizsgálat*. Doktori értekezés, kézirat. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kvár, 2012. 117.

a gyűrűsujján is gyűrű van, valószínűleg ez a jegygyűrűje. A középső nő mellett még három szereplő kezén van jegygyűrű. Minden további szereplő négyüknél fiatalabbnak néz ki.

A szereplők öltözete elegáns városi ruha. Fiúk némelyike nyakkendőt visel, egyikük a jobb szélén micisapkát is, mindannyian elegáns öltönyt vagy nadrágot és világos mintás inget, a lányok is elegáns ruhákat. A nők hajviselete a század húszas éveitől hódító viselet, szinte mind hasonlóan fésülve hordják.

Egyik hátul álló lány karórát visel. Ez fontos részlet, ugyanis tudjuk, hogy az első karórákat Louis Cartier nyomán kezdték el gyártani 1911-től, előbb férfiak számára. Nem tudjuk, mikor készülhetett a kép, de a fenti információk segítenek egy időkeret megállapításában: 1911 után készülhetett, mert karórát korábban nem gyártottak, és 1948 előtt, mert ekkor megszűnt a Kováts P. fiai nevű kolozsvári cég, amely előhívta a fotókat.

Ugyancsak elől, jól látható helyen van egy hordozható gramfon. Ez az eszköz zene lejátszására volt alkalmas. 1887-ben szabadalmazták és akkortól terjedt el a használata. A hordozható gramfon alkalmas volt arra, hogy elvigyék kirándulásokra is, hiszen mechanikus lejátszó szerkezet volt, az oldalán látható karral húzták fel. Bár a fénykép nagyon jó minőségű, nem lehet leolvasni a gyártót vagy a márkát a gramfon felemelt lapjáról.

P. Kassay Kelemen a ferencesek szokásos öltözetében áll hátul, két oldalán két-két fiatal lány áll. Jól látszik, hogy az oldalán álló lányok vállára tette a kezét.

Mit látunk tehát? Étél, ital, zene, árnyas erdő. Kirándulni mentek fiatalok, pár felnőtt és egy ferences atya kíséretében. A társaság öltözete, a hajviseletük, a gramfon, a karóra jelenléte mind-mind arra utal, hogy egy kimondottan városi környezetben élő társaságot látunk, esetleg iskolásokat, akik tanári kísérettel és a ferences atya társaságában vasárnapi ruhában kirándulás közben egy árnyas erdőben jókedvűen elfogyasztották uzsonnájukat. A fénykép azok közé a képek közé sorolható, amelyek azt dokumentálják, hogy az egyén valamelyik közösség – esetünkben feltehetően iskolai közösség – szorosan integrált tagjai.

A következő, két fénykép (4. és 5. kép) a kirándulás címkével ellátott csomagból származik. Az egyiken²⁰ egy a szabadban felállított, abrosszal leterített asztalnál ülő négytagú társaságot látunk. Két magas fenyőfa tart árnyékot az asztaltársaságnak, mögöttük hátul magas, erdővel beborított hegyek látszanak egy völgy mögött, miközben a személyek maguk is egy magas hegyen vannak. A társaság ötödik tagja készíti a fényképet – egy másik változaton ő szerepel, és P. Kassay Kelemen nem látszik, nyilván helyet cseréltek. A jelen képen P. Kassay Kelemen és még egy rendtársa, valamint két civil ruhás férfi ül az asztalnál. Az asztalon közepén étel, talán fatányéros látható, és hárman poharakkal koccintanak. A P. Kassay Kelemen bal oldalán ülő ferences társa is tonzúrárt visel – nem a teljesen leborotvált változatot, mint P. Kassay Kelemen, de láthatóan vékony kör alakú sávot borotvált a fejére.

A másik, ugyancsak a kirándulás címkét viselő csomagból előkerült képen²¹ P. Kassay Kelemen egyedül áll egy kis patak partján. Ferences öltözetben, hátra kulcsolt kézzel áll, félprofilból látjuk, de mintha szemével a fényképezőre nézne. Ez a fotó nyilvánvalóan a másikkal egyszerre készült. Mint már említettem, több jel mutat arra, hogy a fényképezőgép tulajdonosa P. Kassay Kelemen volt. Itt is azt látjuk, hogy pár esetben ő készíti fényképeket, de gondja volt arra, hogy valaki másnak is kezébe adja a gépet, hogy őt is megörökítsék.

²⁰ 4. kép

²¹ 5. kép

4. és 5. kép

A digitalizált változaton ez nem látszik, ám a fénykép negatívjának a fehér szélén a következő feljegyzés olvasható: „2 drb 13x13”. A megrendeléskor írhatták rá tollal, és azt jelenti, hogy két darab adott méretű kényképet rendeltek belőle. A fényképen azonban csak egy személy látszik. Azaz ha meg is tartott magának egy példányt, valakinek ajándékozott ebből a képből P. Kassay Kelemen. Ez az apró adat a fényképek hasznosítási gyakorlatára mutat rá: nem csupán maguknak készítik, hanem emlékül küldik, adják, ajándékozzák is azokat.

Mindkét fotó személyes természetű, az egyik kiránduló barátokat, másik egy kiránduló embert örökít meg, emlékfotónak készülhetett mindkettő.

A Déva–Kőhalom–Zetelaka címkét viselő képek közül kettőn (6. és 7. kép) látjuk P. Kassay Kelemen. Mindkettő ugyanazon az udvaron készült. Az első²² egy idős férfi társaságában van. P. Kassay Kelemen nem a ferences habitust viseli, hanem az alatta hordott inget, nadrágot és a több képen is látott magas szárú cipőt. Az inge tiszta, vasalt, jól szabott, a nadrágja élre vasalt, és elegáns övet visel hozzá. A nadrágja rövidebb, ún. bricsesz típusú nadrág, amely a húszas évektől terjedt el.

Az idős férfi ruházata viseltes, valószínűleg a munkaruhájában állt a kamera elé. Ingének ujját felgyűrte, mellénye viseltes és nyúzott, nadrágja több mérettel nagyobb a kellenénél, egy övvel vagy madzaggal kívülről köthette át, és a nadrág felső részét ráhajtotta. A nadrág több helyen szakadt, foltozták. Hasonlóan kopott az idős férfi cipője is. A két férfi egymás mellett áll, P. Kassay Kelemen belekarol az idősebb férfi karjába, aki karjait leengedi maga mellett.

A digitalizált változat jó minőségű, ezért megfelelő nagyításban lehet vizsgálni. Így próbáltam a két férfi arcvonásait összehasonlítani. Vajon Illyefalván készült a fénykép, P. Kassay Kelemen szülőfalujában? Vajon édesapjával szerepel a fényképen P. Kassay Kelemen? A két

²² 6. kép

6. és 7. kép

férfi korát tekintve lehetséges, ám csupán arcvonásaikból nem lehetne biztos következtetést levonni. Van azonban még egy arc ezen a képen. A kép jobb oldalán látszik egy kislány, aki mezítláb, sötét színű ruhában lépeget, hóna alatt egy edényt, kezében egy víztől csepegő mosogatórongyot tart, valószínűleg megmosni viszi az edényt. Nyilvánvalóan nem állt a fotós szándékában, hogy őt is lefényképezze, ő csak véletlenül kerülhetett a kép szélére. A lány kíváncsian nézi az udvar közepén zajló fotózást, miközben lépeget a maga munkája felé, nem sejtve azt, hogy a képen ő is látszani fog. Ez a lány a gyűjtemény egy további fényképén is megjelenik, ami – úgy vélem – annak a jele, hogy közeli ismerőse lehetett P. Kassay Kelemennek, akár családtag is. Arcvonásai is hasonlítanak a két férfiéhez, bár nyilván ez önmagában nem bizonyítja a rokoni kapcsolatot.

A negatív szélén a következő feljegyzés látható: „3 kópia”. Ha feltételezzük, hogy egyet megtartott magának, két másik példányt készíttetett mások számára. Ez azért fontos, mert a képen intenciójuk szerint csak ő és az idős férfi szerepeltek volna. A lányka véletlenül sétált be a képbe. Vajon neki készült a harmadik kópia?

A következő kép²³ ugyanabban az udvarban készült, amelyben az előző. A fénykép készítője ugyanazon a helyen áll, ugyanabba az irányba tartja a fényképezőgépet. Ez a felvétel kevésbé jól sikerült, túl erős a fény, kifehéredett a jelenet.

A kép picivel kevesebbet mutat az udvar jobb oldalából, míg a kép bal felén, a ház tövében egy kotló látszik a kiscsirkéivel. Az udvarra most kitettek egy abrosszal leterített asztalt, és az asztal köré ült a három férfi. P. Kassay Kelemen ezúttal a ferences ruháját viseli, és oldalról látszik. A két másik férfi ünneplőbe öltözött. Kalapjukat az asztalra tették. Az asztalon egy üveg van, és három pohár, mindenik szereplő fogja a maga poharát, kissé meg is emelik. Az előző

²³ 7. kép

8. kép

képen P. Kassay Kelemennel, munkaruhában látható idősebb férfi itt szemben ül a kamerával. Innen is sejteni lehet, hogy ő a házigazda. Fehér inget, öltönyt visel. Az erős napsütés miatt a kép nagyon világos lett, de így is látható a hasonlóság közöttük és P. Kassay Kelemen között, különösen, ha a ferences előző képével hasonlítjuk össze, ahol szemből volt látható. Érdeemes egy pillanatra megfigyelni a szereplők közötti interakciót. P. Kassay Kelemen a vele szemben ülő idős férfiről tekint, ő viszont a velünk szembe ülőre. A velünk szembe ülő azonban nem vesz részt az asztaltársasági interakcióban, hanem egyenesen a kamerába tekint.

De vajon ki készítette a két fényképet? A fotón feltűnő férfiak nem váltják egymást a kamera mögött. A lányka a munkáját végezte. A ház asszonya az, aki egyik felvételen sem látható. Vajon ő állt a kamera mögött?

A két fotó besorolását megkönnyítené, ha tudnánk, hogy családi körben látjuk-e a szereplőket, ám ezt nem tudjuk kideríteni. Mégis elmondható az, hogy ha nem is családi, de szorosabb baráti, közösségi viszony van a képen szereplők között, és ezért azon képek közé sorolható, amelyek a családi, rokoni, egyéb közösségek szorosan integrált tagjairól készülnek.

A 8. kép is ünnepi alkalommal készülhetett. Füves területen, egy padon ül egy nő, egy férfi és közöttük két kislány. Háttérben magas fák látszanak. A pad mögött középen áll P. Kassay Kelemen. A nő és mellette a fekete hajú kislány nagyon hasonlítanak, anya és lánya lehetnek. Hasonlóan a férfi és a szőke lány, apa és lánya lehet. Mind a négyen szerepelnek más fényképeken is, annak jeléül, hogy közelebbi ismerősei lehettek P. Kassay Kelemennek. A kislányok egyforma, népies hangulatú ruhát viselnek, talán iskolai egyenruha vagy ünneplő lehetett. P. Kassay Kelemen itt skapulárét hord a nyakában.²⁴ Bár nem tudjuk, milyen alkalomból készült a fotó, de a fényképen szereplők ruházatából, testtartásából kiderül, hogy ünnepi pillanatban készítették, ezért a fontosabb ünnepeket dokumentáló fotók közé sorolom.

²⁴ A skapulárénak ezen formáját 1900-ban engedélyezte X. Piusz pápa: egy érem, amelynek egyik oldalán Jézus Szentséges Szíve, másik oldalán a Kármelhegyi Boldogasszony ábrázolása látható.

9., 10. és 11. kép

A következő három 9., 10. és 11. kép elszáldozó gyerekek csoportképe, mindeniken P. Kassay Kelemen ül középen. Az elsők fiúk láthatók három sorban: az első sor székeken ül, a második áll a hátuk mögött, a harmadik sor pedig egy padon állhat. A fiúk mind ünneplő ruhákban vannak, bár ezek nem mondhatók ápoltnak, gondosnak. Az első sorban ülőknél látszik, hogy cipőjük kopott, nadrágjuk, öltönyük elnyúzott és vasalatlan. A nadrág szarát több ujjnyira és többszörösen felhajtották, hogy legyen, miből leengedni. Ez az apró részlet utal arra, hogy

12. és 13. kép

ezeket a ruhákat testvér-generációk használták. Látszik, hogy szegényebb szülők gyermekei öltöztek ünneplőbe. Három fiúnak virágot tűztek a kabátja felső zsebére, egy pedig cseresznyét formáló műdíszt hord ugyanott. Az első sorban a bal oldali első fiú határozottan egyenruhában van. Nem lehet megállapítani, hogy vajon cserkészegyenruha-e ez, és a kép készítésének időpontja sem ismert. Mégis cserkészruhára gondolhatunk, mert P. Kassay Kelemen elég fiatalnak tűnik a képen ahhoz, hogy a fiú már a kommunista hatalom által életre keltett ifjúsági mozgalmak egyenruháját hordhassa. Fehér ingén nyakkendő látható, a nadrágja öve is ezen egyenruhák övéhez hasonló.

A következő két kép²⁵ ugyanezen alkalommal ugyanott készült, a fiúk után immár a lányokkal. A második kép beállítása hasonló az előzőhöz, a harmadikon az ülő sor elé is került még egy sor, akik a földön ülnek. A kislányok is ünneplőbe öltöztek, legtöbbször fehér ruhát viselnek, ám nem mindenki. A fehér ruha mellett sötét alapon fehér babos ruha a legtöbb, de látunk egy csíkos mintásat is, illetve pár halvány apró mintás anyagból készült ruhát. A fiúkhöz hasonló társadalmi környezetből származhatnak, akik között nem mindenki engedhette meg magának a fehér ruha készíttetését, de mindenképp igyekeztek jobb minőségű ruhába öltözni, és apróbb kiegészítőket, hajszalagot, nyakláncokat viselni.

A képek nagy valószínűséggel az elsőáldozás alkalmával készültek, és ezért az egyéni életút fontosabb ünnepeit dokumentáló képek közé sorolom.

A 12. és 13. kép is párt alkot. Beállításuk, helyszínük és részben a szereplők is ugyanazok. Mindkettő P. Kassay Kelemet látjuk, minkét képen három fiatal lány társaságában, feltehetően tanítványaival. Három alak áll, egy ül mindkét fotón. A széken mindkét fotón más-más lány ül, ám akik P. Kassay Kelemen két oldalán állnak, azok mindkét képen ugyanazok, csak helyet

²⁵ 10. és 11. kép

cseréltek. A széket egy terítővel takarták le, így akarták az esetleges hibáit elfedni vagy a fényképezési stúdiók stílusához igazodni.

Az első felvételen a kép bal oldalán látható lány szalagot fűzött a befont hajába, a végét masnira kötötte. Hajában oldalt nagyobb csatot visel mint egyetlen ékszert. Világos színű, rövid ujjú ruhája tulajdonképpen két darabból áll, blúzból és térd alá érő szoknyából, és mindkét darabon széles és többretegű felhajtás látszik. Gondos varrónők eljárása ez arra az esetre, hogy amennyiben más is hordja majd a ruhát, tudják a hosszát hozzáigazítani. A lány vastagabb harisnyát és csukott, fűzös, lapos cipőt visel. Az első képen mosolyog, a másikon mosolyába egy furcsa fintor vegyül. Társa, a másik oldalon álló lány az első fényképen nagyon szigorúan néz a kamerába. A másik felvételen enyhébb az arckifejezése, de mosolyának alig nevezhető. Ennek a lánynak nyaklánc van a nyakában, és fülbevalókat hord. Haját szorosan hátrafonta. Az előzőhöz hasonlóan világos színű, két részből álló ruhát visel, kicsit csinosabb megoldással a derekán. Itt kevésbé látszik a ruha felhajtása. Harisnya helyett rövid fehér zoknit és sötét színű csukott cipőt visel.

A széken ülő lányok közül az egyik (12. kép) a sötétebb mintás ruhájára kis fehér nyakláncot tett, ruhája neki is a térde alá ér, fehér zoknival és sötét cipővel kiegészítve. A másik képen ülő lány esetében (13. kép) elegánsabb megoldás a sötétebb alapú csikos ruhán fehér gallér és fehér gombok. Ruhája szabása egyszerűbb, kis fehér zoknival, sötét cipővel hordja ő is. Ez a lány a gyűjtemény tíz további fotóján is feltűnik, hol egyedül, hol más kislányok vagy apácák társaságában, olyan különböző helyszíneken, mint templom, tanulószoba vagy a szabadban.

A képet vizsgálva látható, hogy a korabeli fiatal lányok körében mi volt az ünnepi öltözet, és hogyan találkozott a megengedett öltözeti stílus az ő vágyaikkal, a divat a társadalmi (családi, iskolai stb.) elvárásokkal, hogyan próbálták szalaggal, fülbevalóval, nyakláncsal csinosítani magukat.

Egy másik következtetéshez az itt látható letakart szék adhat némi támpontot. Két másik csomagban 22, illetve 25 olyan fotó van, amelyek portrénak is nevezhetők. A képeket szabadban készítették, gyümölcsös kertben. Ezeket mind fiatal lányokat látunk, legtöbbször egyedül, ünneplő ruhában vannak. Ezek közül hét esetben nem álló, hanem ülő helyzetben fotózták a lányokat, ugyanazon a letakart széken ülnek, mint a fennebb tárgyalt két kiemelt fotón. Az összesen 47 fotó egyikén sem látható P. Kassay Kelemen, de úgy vélem, nagy a valószínűsége annak, hogy ezeket a fotókat ő maga készítette. Azt a pár fotót, amelyen ő is rajta van, külön csomagba tette. Ezeket valószínűleg közelebbi ismerősei lányaival/lányairól készítette, esetleg kedvesebb tanítványaival, és ezért kiemelten kezelte. Ezért állhatott ő is oda a fotózáskor a lányok mellé. Ilyenkor megkérhetett valakit, hogy kezelje a kameráját. Ez az eljárása más esetben is nyilvánvaló, a *kirándulás* feliratú csomag esetében egyik képen láthatjuk őt is, másik változaton viszont nem, hanem helyette egy másik férfit, akivel a fotózást felváltva végezték.

Kérdés, hogy milyen alkalomból készültek ezek a képek. Nem zárható ki az, hogy valamilyen ünnepi alkalom adta a lehetőséget, de a fotók önmagukban nem az ünnepi alkalmat akarják dokumentálni, mint a korábban bemutatott elsőáldozók fotói. Itt egyenként vagy kis csoportokban állnak a kamera elé a szereplők, és a fotók célja őket megörökíteni, amint legszebb ruhájukban az udvaron állnak, vagy a letakart széken ülnek a fotós által beállított pózokban. Inkább az iskola végeztével szoktak ilyen fényképeket készíteni, amelyeket aztán ajándékozni lehet ismerősöknek, és ezeknek a lányoknak az életkora ennek megfelel. Ezért inkább az egyént valamilyen előnyös helyzetben bemutató fotóként tartom számon őket.

14. kép

A 14. kép az egyedüli, amelyen P. Kassay Kelemen egyetlen lány társaságában látható. A köztük levő közeli viszonyra utal az, hogy a lány a P. Kassay Kelemen vállára hajtja a fejét. Mindketten mosolyognak. Hátuk mögött, a fák alatt látszik egy távoli alak, aki a fényképezést figyeli, ő maga felismerhetetlen. Ez a lány számos más képen is feltűnik. Feltehetően azonos a korábban tárgyalt 8. képen látható szőke lánnyal, immár egy későbbi időpontban, a lány hosszú haját közben levágták. Gyakori feltűnése a képeken és közvetlenebb testtartásuk arra utal, hogy közelebbi ismerősök lehettek.

Ezt a képet az előzőkhöz képest más kategóriába sorolom. Ennek a lánynak a családja más fotók tanulsága szerint közelebbi ismeretségben volt P. Kassay Kelemennel, ezért a kép egy – a mi esetünkben közeli ismerősi – közösség szorosan integrált tagjainak bemutatását szolgálja.

A 15. és 16. képen ferences rendtagok csoportjait látjuk. Az első kép²⁶ szabadban készült, három szereplő egy padon ül, a negyedik mögöttük áll. Köztük jobb oldalon a padon ül P. Kassay Kelemen. A közepén ülő férfi civil ruhát visel, fehér inget, öltönyt, felső zsebéből fehér zsebkendő kandikál ki.²⁷ Beléje karol a bal oldalán ülő P. Kassay Kelemen. Mosolyogva ül, a ferences ruhája fölött itt is ott látjuk a skapulárét a nyakában. A kép bal oldalán ülő ferences nem a kamerába néz, mint a többiek, hanem a közepén ülő személyre, feléje fordulva, mintha egy beszélgetés közben kényképezték volna a jelenetet.

A 16. képen kilenc ferences szerzetes szabad ég alatt fényképezett csoportja látható, az ülő sor előtt a füre dőlve pedig két kisfiú. P. Kassay Kelemen az ülő sor jobb szélén látható. Mindkét kép egy szakmai közösség tagjainak összetartozását, integrációját jeleníti meg.

²⁶ 15. kép

²⁷ Idősebb kori fényképével való összehasonlítás alapján feltételezem, hogy a közepén látható, nem ferences ruhát viselő férfi a fiatal P. Godó Mihály (1913–1996) jezsuita szerzetes.

15. és 16. kép

Láthatjuk, hogy a fenti fényképek mind beállított felvételek, nem nagyon fotózták egymást valamilyen tevékenység közben, spontánul. Akárcsak a paraszti kultúrában, itt is a fényképezés többnyire valamilyen eseményhez kötődnek. Csak ritkán lehet azt sejteni, hogy maga a fényképezés az esemény, mint amilyen a munkaruhás idős férfival készült fotó. Egyetlen esetben tűnik spontánabbnak a felvétel: a 15. kép esetében lehet arra gyanakodni, hogy nem eleve azért ültek le arra a padra, hogy a fotót elkészítsék, hanem társalgás lehetett az összejövetelük elsődleges célja.

A beállítás sokat mond arról, hogy mit tekintettek fényképezéshez illő öltözetnek, testhelyzetnek, gesztusnak, arckifejezésnek. Ami az öltözetet illeti, a főszereplő, P. Kassay Kelemen mindig gondosan készült a fényképezésre: haja mindig rendben, öltözete mindig gondos, tiszta, vasalt, még akkor is, amikor nem a ferences felsőruhát viselte. Ami a többi szereplőt illeti: legtöbbször ők is az ünnepi ruházatukban szerepelnek, annak jeléül, hogy vagy egy ünnepi pillanatban készült a kép, vagy maga a fotózás lehetett elég kiemelkedő esemény ahhoz, hogy a legjobb ruhájukban jelenjenek meg. Ezalól ugyancsak az idős férfival készült kép a kivétel, aki a munkaruhájában állt P. Kassay Kelemen mellé. Talán nem véletlen, hogy ugyanazon az udvaron nem sokkal később egy további, egyfajta korrekciós fényképnek mondható felvétel is készült, amelyen az előbbi idős férfi az ünneplő ruhájában állt a kamera elé.

A testtartások, gesztusok is az előkészítettség jegyét mutatják. Az elsőáldozók ülő sorában mindenki hasonlóan ölébe tett kézzel ül, minden gyereknél ugyanaz a kéz ugyanabban a pozícióban. A rendtagok csoportképén nem egységes a kéztartás, de mindenik a helyzet ünneplőességének megfelelő: karba tett kéz, ölébe összekulcsolt kéz, térdre tett kéz. A gesztusok a szereplők közötti viszonyról is beszélnek. A 8. képen a két lány, bár egymás mellett ülnek, a két kívül ülő szülő felé hajlík, beléjük karol. Az anya és a mellette ülő lánya egymás kezét fogják, az apa melletti lány azonban csak karolja az apát, miközben az apa a kezét ökölébe fogva ölében tartja. A gesztusok szintjén is látható, hogy az apa-lánya viszony nem olyan közvetlen, mint az

anya-lánya viszony. Kissé felszabadultabb a testtartás és gesztusok szempontjából a *15. kép*, amely esetében az a benyomásunk támad, hogy a négy férfi egy vidám és kötetlen baráti beszélgetést szakított meg és nézett a kamera felé. Kassai Kelemen a csoportképeken hol karba fonja a kezét, hol a térdére teszi. Időskori képén ökölbe szorítva nyugtatja a kezét a térdén. Minden mozdulata, gesztusa kimért, a kamera számára előkészített. Létezett tehát a képen szereplő személyek között egyfajta egyetértés azt illetően, hogy milyen ruházatban, milyen testtartással, az élet mely pillanataiban kell egy fényképezőgép elé állni.

A számba vett fényképek formális és kimerevített emlékdarabkák, hasonlóan a Historia Domusban szereplő bejegyzéshez. A bejegyzés nyilván utólagos, jóval P. Kassay Kelemen halála után készült, és csak azokat a jellemvonásait emeli ki, amelyeket a bejegyzés szerzője fontosnak tartott. Nem P. Kassay Kelemenről, az emberről szól, hanem róla, a példaképről. Klasszikus néprajzi módszerrel, interjúval kevés információ tárható fel róla, hiszen már kevesen élnek a faluban, akik ismerhették, és azok is gyerekként találkoztak vele. Ám ezek az információk egy egészen más képet tárnak elénk. Adatközlő mesélte, hogy iskolában szerepeltek a tiszteletére, énekeltek, és verset tanultak meg, de azt nem tudta megmondani, hogy milyen ünnepi alkalom lehetett. Az akkor megtanult versike néhány sorára azonban 2014-ben is emlékezett, és ebből a pár sorból ítélve a tanító által írt alkalmi verset adhattak elő. Mivel édesapja napszámban dolgozott a plébániának, néhány kis történetet is ismert az akkori hétköznapiakból. Ezekben a történetecskében az ember kap főszerepet, aki a hétköznapi szegénységgel, az élelemhiánnyal, később betegséggel kellett hogy szembenézzen. A fényképek megadják azt a csodálatos lehetőséget nekünk, hogy pár pillanat erejéig belelássunk a rajtuk szereplő személyek életébe, ám azzal is számolnunk kell, hogy ezek a pillanatfelvételek a jövő számára készült konstrukciók.

A fentiekben arra próbáltam rámutatni, hogy mi olvasható ki pár fényképből és feljegyzésből, iratból arról a személyről, aki a kamerák elé állt. Láttuk, hogy változatosak azok a helyzetek, amelyekben P. Kassay Kelemen fényképeken szerepel, azaz fényképezte magát: kirándulás fiatalokkal; kirándulás rendtagokkal és ismerős férfiakkal; látogatás (közeli ismerősöknél); csoportképek tanítványokkal (kisebb és nagyobb csoportokkal); csoportképek elsődözőkkel; csoportképek rendtagokkal (kötöttebb és kötetlenebb hangulatban). Ám a fényképezést ennél többnek látom. P. Kassay Kelemen részben a kamera előtt, részben a kamera mögött állt. A fentiekben csak azokat a képeket vehettük sorra, amelyeken ő maga látható, ám nem kerülhető meg az utalás azokra a felvételekre, amelyeket ő maga készített.

Ezen túlmenően kimutatható az is, hogy a fényképezés mint gyakorlat nem állt meg a P. Kassay Kelemen személyénél. A fényképezőgép feltehetően az ő tulajdona volt, a gyűjtemény fotóinak nagy részét ő maga készítette. Tőle vehette át a fényképkészítés szokását a P. Kassay Kelemennél jóval fiatalabb P. Szabó Dömjén (1901–1998), aki ugyancsak Kaplonyban szolgált hosszú időn keresztül. Ő is megjelenik a gyűjtemény pár fotóján, és a saját ismerőseit, rokonait is fotózta, ezek a felvételek is a gyűjtemény részei. Ezek elemzése további tanulmány tárgyát képezi. És talán a következő generációt képviselő P. Gajdos Vince (1926–1986) is tőlük tanulhatta ezt a kulturális viselkedést, hiszen a kaplonyi Historia Domus lapjaira előszeretettel ragasztott fényképeket a beszámoló mellé.²⁸ Az említett ferencesek nem idegenkedtek tehát a

²⁸ Erről részletesebben lásd Szikszai Mária: *Szövegek, képek, kultúrák. Két tanulmány a szakrális művészet és a vallásos élet területéről*. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely 2010. 83–90.

technikai újításoktól sem a 20. század elején, sem a második felében. Ez P. Kassay Kelemen esetében kiderült már a tejfeldolgozó üzem indításánál, és ez az attitűd köszön vissza a fényképezőgép használata során is. Ám nemcsak egyirányú volt ez a kamerahasználat, nemcsak a kamera mögött állt, hanem tudatosan odaállt a kamera elé is, mint aki pontosan tudta, hogy milyen nyomot hagy ezáltal maga után.

Photo Practices of a Community of Monks

Keywords: photo anthropology, anthropology of religion, Franciscan monks, P. Kassay Kelemen

The study presents the analysis of a series of photos that shows a Franciscan monk, Kassay P. Kelemen (1877-1954). The pictures were taken in the first half of the twentieth century. Sources of the analysis are contemporary written documents and biographical data. It is assumed that socialization, education, cultural background greatly affects how a picture is taken. Judging by the frequency of use of photographic cameras, we can say that the Franciscan monks have embraced technical innovation in photography. They have done a lot of photos, and not only from behind the camera. It is observed that they deliberately and repeatedly sat in front of it, so they could leave a conscious trace in documenting life.